

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗

ความหวังของชาวพุทธ

คำว่า อัจฉริยธรรม คือธรรมอัศจรรย์ ต้องมาอัศจรรย์ที่จิต อยู่โดยลำพังตามธรรมชาติของธรรมไม่มีสิ่งยืนยันรับรองคุณภาพแล้ว ย่อมไม่ทราบได้ว่าธรรมเป็นอย่างไร ทั้งที่ธรรมมีมาดั้งเดิม มีอยู่ดั้งเดิม ก็ไม่มีใครที่จะแหวกแนวไปเจอธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมนั้นว่า ได้พบแล้วในคำที่ว่าธรรมอัศจรรย์นั้น เพราะไม่อยู่ในสถานที่นั้นที่นี้ที่ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่หากเป็นธรรมอยู่โดยหลักธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งใดทั้งนั้น มีใจเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องยืนยันธรรมชั้นต่าง ๆ ว่ามีความอัศจรรย์มากน้อยต่างกันอย่างไรบ้าง

ธรรมกับโลกแม้จะมีมาด้วยกันดั้งเดิม ถ้าไม่มีใจเสียอย่างเดียวเป็นเครื่องสัมผัสรับทราบ ด้วยการปรับปรุงใจให้ถูกที่ควรจะได้รับทราบได้แล้ว ก็ไม่มีทางทราบตลอดไป จึงทำให้อัศจรรย์เรื่องความตรัสรู้ หรือความอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า หมายถึงพระองค์แรก ซึ่งไม่มีใครแนะนำถวายอุบายพระองค์แต่อย่างใดเลย แต่แล้วก็สามารถแหวกออกมาจากสิ่งหนาแน่นทั้งหลายซึ่งไม่มีทางที่จะคาดจะฝันว่าจะสามารถแหวกว่ายออกมาได้ในบรรดาโลกทั้งมวล แต่พระพุทธเจ้าทรงแหวกว่ายออกมาได้ด้วยความเป็นสัจญ์ ทรงแหวกทรงรู้ออกมาเอง พันออกมาเอง ไม่มีใครแนะนำสั่งสอนเลย นี่ละพระพุทธเจ้าที่ต่างจากสาวกทั้งหลาย ต่างที่ตรงนี้

บรรดาสาวกต้องได้รับการแนะนำอุบายต่าง ๆ จึงเรียกว่า สาวโก สาวก แปลว่า ผู้สดับผู้ฟัง ได้รับการศึกษาแนวทางมาจากพระพุทธเจ้าแล้ว จึงพอที่จะจับเงื่อนไขแห่งการดำเนินนั้นได้ เพราะสิ่งที่ตรัสรู้อยู่ภายในจิตใจนั้น ถ้าว่าหนาแน่นก็ไม่มีอะไรจะคาดจะประมาณได้ และไม่มีใครจะทราบได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นภัยต่อตัวเอง ไม่มีสัตว์ตัวใดทราบได้เลย เพราะเป็นความที่ครอบอย่างสนิทติดจมจริง ๆ

นี้แลที่ว่าพระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นในโลกเป็นระยะ ๆ ก็เพื่อให้โลกได้มีช่องมีทางมีกาลมีสมัยที่ควรจะหลุดลอยออกไป แม้แต่นักโทษในเรือนจำเขายังมีเวล่ำเวลาปลดปล่อยพ้นโทษพ้นภัยไปได้ ขนาดที่ตัดสินจำคุกตลอดชีวิต เมื่อทำความดีต่อชาติบ้านเมืองมากเข้า เขาก็ลดหย่อนผ่อนผันให้พ้นโทษออกมาได้ นี่สัตว์โลกที่จมอยู่ในวัฏฏานี้ ก็เป็นเช่นเดียวกันกับนักโทษในเรือนจำ ผู้มีโทษมากมีโทษน้อย มหันตโทษมหันตทุกข์ มี อันนี้คำที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบไว้เหมือนดอกบัว ๔ เหล่านั้น ก็เป็นทำนองเดียวกัน ผู้เบาบางเต็มทีคอยที่จะแยมอยู่แล้วก็มี รองลำดับลงมาโดยลำดับลำดับจนถึงขั้นปทประหมัดทางก็มี เรียกว่ามหันตทุกข์มหันตโทษในวัฏจักรก็มี

เมื่อได้รับพระโอวาทของพระพุทธเจ้าแต่ละยุคละสมัยที่ท่านมาตรัสรู้ นั้นแลเป็นกาลเป็นสมัยที่สัตว์โลกจะได้หลุดลอยปล่อยโทษจากสิ่งคุมขัง คือธรรมชาติที่กล่อมสนิทอยู่ภายในจิตใจนี้ ให้ได้ผ่านพ้นไปโดยลำดับลำดับ เมื่อหมดประเภทบุคคลที่ควรจะผ่านพ้นไปได้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ปรินิพพาน หรือศาสนธรรมหมดไปจากความนับถือของสัตว์โลก เพราะไม่มีช่องมีทางที่จะให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสและนับถือ พร้อมทั้งการนำไปปฏิบัติได้ นี่ละธรรมจึงมีเป็นกาลเป็นเวลา ตามที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มาตรัสรู้

ตั้งพระพุทธเจ้าของเราเนี่ย แม้จะทรงพระชนม์อยู่เพียง ๘๐ พระพรรษาเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ทรงเล็งญาณดูสัตว์โลกที่เกี่ยวกับศาสนธรรมของพระองค์นั้น จะได้ยืดยาวไปประมาณเท่านั้นเท่านั้น เช่น ๕,๐๐๐ ปี เป็นต้น คือสัตว์โลกจะมีผู้สนใจในธรรมในศาสนธรรมของพระองค์อยู่เพียงแค่นั้น จากนั้นก็ถูกสิ่งปิดกั้นอย่างมิดมิดปิดตาไปเลย เป็นมหันตโทษมหันตทุกข์ขุบขมไป

ถ้าเป็นโรคก็มีแต่โรคประเภทไม่ฟังยา หมอกับยาทั้งหมดความหมาย จำเป็นต้องปล่อยวางเท่านั้นเอง นี่ละเหตุที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ๆ ได้มาตรัสรู้ เรียกว่าเปิดโลก เหมือนกับเขาปล่อยนักโทษในเรือนจำออกเป็นกาลเป็นเวลา ใครจะเชื่อก็ตามไม่เชื่อก็ตาม หลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้เรียงลำดับลำดับกันนั้น เคยเป็นมาแล้วแต่ไหนแต่ไร ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความที่ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ แต่ขึ้นอยู่กับหลักความจริงดังที่กล่าวมานี้

หากไม่มีพระพุทธเจ้าพระองค์ใดมาตรัสรู้เลย สัตว์โลกนั้นก็จะต้องจมอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่านักโทษที่ติดตารางตลอดชีวิตเสียอีก จึงต้องมีศาสนธรรมจากพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์มาตรัสรู้ แล้วเปิดช่องเปิดทางให้สัตว์ทั้งหลายที่อดกลั้นทนทานในทุกข์ทั้งหลาย ซึ่งได้เห็นเต็มหัวใจแล้ว ได้หลุดลอยออกมาด้วยอำนาจแห่งกระแสธรรมส่องเข้าถึง ก็ยึดก็เหนี่ยวเกี่ยวเกาะกันออกมาเรื่อย ๆ ผ่านพ้นไปเรื่อย ๆ ดังที่เราเห็นในตำรับตำราว่าบรรลุมรรคผลนิพพาน นั้นแหละคือรอดพ้นไปโดยลำดับ

ผู้สำเร็จรหัตถ์หัตถ์ก็มี สกิทาก็มี อนาคตาก็มี โสดาก็มี เป็นกัลยาณบุรุษเพื่อสืบนิสสัยวาสนาต่อไปในอันที่จะก้าวขึ้นสู่อริยธรรมเหล่านี้ก็มี เป็นความถ่ายทอดกันมาโดยหลักธรรมชาติเช่นนี้ ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับความเชื่อความนับถือของผู้ใด เชื่อหรือไม่เชื่อไม่สำคัญ ธรรมชาตินี้เป็นมาอย่างนั้น นี้เรียกว่าคติโลกคติธรรม เป็นหลักธรรมชาติที่ว่าธรรมกับโลกเป็นคู่เคียงกันมา เป็นแต่เพียงว่าธรรมนั้นยุบยอบลงไปในช่วงกาล แล้วสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาบางสมัยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และยังเป็นไปอีกตลอดอนันตกาลในทำนองเดียวกันนี้โดยไม่ต้องสงสัย ผู้ที่ควรแก่การจะได้หลุดพ้นจากวัฏจักรวัฏฐาน

นี้ ก็มีช่องทางที่จะเป็นไปตามระยะ ๆ ๆ เพราะฉะนั้นสัตว์โลกจึงมีอุปนิสัยต่างกัน และเหมาะสมกับกาลที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์จะมาตรัสรู้

ในขณะที่มีตบอดเสียที่สุดเลยนั้น ก็ไม่ปรากฏว่ามีพระพุทธเจ้าพระองค์ไหนมาตรัสรู้ เช่นสัญญาภักปอย่างนี้ พระพุทธเจ้าพระองค์ใดมาตรัสรู้ในขณะที่เป็นสัญญาภักปนั้น ไม่มี คือจิตของสัตว์โลกทั้งหลายมันเหมือนกันหมด ไม่มีจิตดวงใดที่จะสามารถรับแสงสว่างแห่งธรรม พอที่จะนำตัวให้เล็ดลอดออกไปได้ จึงไม่มีศาสนธรรมมาประกาศกังวานในเวลาเช่นนั้น นี่เรียกว่าเป็นสมัยปทปรมะจริง ๆ ที่นี้พอควรแก่กาลที่สัตว์โลกจะได้รอดพ้น หรือหลุดพ้นไปตามวาระของตน ที่มีกรรมอันชั่วแน่นอนหนาเบาบางลงไปแล้ว ในจังหวะนั้นพระพุทธเจ้าก็มาตรัสรู้ และรื้อชนสัตว์โลกไปได้จำนวนมากมายากายกอง ในบรรดาพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ๆ

นี่เป็นหลักธรรมชาติ เคยมีมาดั้งเดิม และจะเป็นอย่างนี้ตลอดไปไม่มีกาลไม่มีสมัย เป็นคู่เคียงกันไปตามยุคตามสมัยของโลกของธรรม ที่จะแสดงตามวาระของตนต่างกัน จากนั้นท่านก็แสดงไว้แล้วว่า พระอริยมะตไตรยจะมาตรัสรู้จากพระพุทธเจ้าของเราไป แต่เรื่องนานหรือไม่นานก็ฟังเอาว่าพุทธันดรหนึ่ง ระหว่างแห่งพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้แต่ละพระองค์ ๆ นั้น ยืดยาวนานมากที่สุดก็เดียว นั่นละที่ว่าพุทธันดร หรือสัญญาภักป ว่างเปล่าจากศาสนธรรม ว่างเปล่าจากคำว่าบาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี สัตว์จะต้องจมอยู่ใต้อำนาจของกิเลสซึ่งมีอำนาจมากตลอดเวลา จะเรียกว่าจมดิ่งก็ได้ ไม่มีเวลาโผล่ขึ้นมาได้เลย พอที่จะเห็นโทษเห็นภัยแห่งสิ่งที่ก่อด่วนนั้นแม้หน่อย

เราทั้งหลายได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ทั้งได้บวชในพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติอรรถธรรมนี้ นับว่าเป็นบุญลาภ มีจำนวนก็หมื่นก็แสนคนเราก็นับเข้าในจำนวนที่มีบุญลาภ มีวาสนา และเป็นสมบัติของเราในทางที่ดี จึงควรที่จะภาคภูมิใจในภพชาติและอำนาจวาสนาของเรา ที่เกิดมาในท่ามกลางแห่งพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปก็ตามเถอะ คำว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม ธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วนั้น แลคือองค์ศาสดา ที่ประกาศกังวานอยู่กับหัวใจของสัตว์โลก ไม่ได้ปรินิพพานไปตามพระรูปพระโฉมของพระองค์เลย

อันนี้เป็นหลักปัจจุบันอยู่ตลอด เช่นเดียวกับคำว่าผิดทำเมื่อไรก็ผิด ไม่มีคำว่าอดีต อนาคต คำว่าธรรมทำเมื่อไรก็ถูกอยู่เช่นนั้น พระโอวาทที่ทรงชี้แจงไว้อย่างใดเป็นความถูกต้องแล้วอย่างนั้น ประหนึ่งว่าพระองค์มาประทานพระโอวาทด้วยพระโอษฐ์ของพระองค์เองกับเราทั้งหลาย ในขณะที่ได้อ่านตำรับตำรา ในขณะที่ฟังเทศนาว่าการ ในขณะที่เราประพฤติปฏิบัติจิตตภาวนา ประหนึ่งว่าพระองค์มาชี้แจงแสดงบอกอยู่ตลอดเวลา นี่เป็นหลักธรรมชาติของหลักธรรมทั้งหลายที่ประทานไว้แล้ว ส่วนพระรูป

พระโหม่นนั้นเป็นเช่นเดียวกับโลกทั่ว ๆ ไป ไม่มีใครเหนือกฎแห่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้ไปได้

เรือนร่างแห่งความเป็นพระพุทธรูปหรือเรือนร่างแห่งพุทธะนั้น ก็ได้แก่ร่างกาย ร่างกายนี้เต็มไปด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต้องไปตามสภาพของมัน ทั้งพระพุทธรูปสาวก และคนสามัญญธรรมดา ตลอดสัตว์ทั่วไป ไม่มีข้อยกเว้น อันนี้เป็นสิ่งที่ผ่านไปตามกฎ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของสัตว์โลกไม่ได้ผ่านไปดังพระโอวาทที่สอนไว้ตามตำรับตำรา

เราได้ก้าวเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาและแดนแห่งการปฏิบัติเช่นนี้ จึงควรจะตัดดวงให้เต็มสติกำลังความสามารถของเรา ไม่ลดหย่อนอ่อนข้อต่อแต่อ่อนแอเหลวไหล ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามอรรถตามธรรม ประหนึ่งว่าพระศาสดาเอื้อมพระหัตถ์มาจุดมาลากเราด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง โดยหลักแห่งสวากขาตธรรมไม่ละเว้น เราควรจะมี ความกระหึ่มปลื้มปิติในการประพฤติปฏิบัติ ให้เห็นสิ่งที่เป็นภัยซึ่งฝังจมอยู่ภายในจิตใจนี้มานานแสนนาน

คำว่าธรรมประเสริฐนั้น เราจะได้ยินเป็นบางกาลและเป็นบางราย ส่วนกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่ต่ำช้าเลวทราม อันออกมาจากการดำหนิของจอมปราชญ์ทั้งหลายนั้น มีอยู่ภายในจิตใจของเราทุกคนเต็มอยู่หมด ก็ไม่ปรากฏว่ากิเลสนี้วิเศษตามหลักธรรมที่ท่านดำหนิโดยความจริง แต่ใจของเราที่ถูกกิเลสครอบงำนั้น ถือว่าเป็นของดิบของดี เป็นของวิเศษไปเสียทั้งสิ้น ขึ้นชื่อว่าสกุลของกิเลสแล้ว ไม่มีสกุลใดที่จะร่อยหรอจากความหลง ความยึด ความคล้อยตามของสัตว์ทั้งหลายนี้เลย จึงเป็นสิ่งที่แก้ยาก

ที่แก้ยากเพราะไม่เห็นโทษ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ไม่ให้เห็นโทษมันได้ง่าย ๆ ดิตมาเท่าไร จมมาเท่าไร ก็หลงมาเท่านั้น ไม่มีคำว่ารู้พอเป็นบทเรียน อันเป็นเงื่อนไขแห่งทางแก้ไขต่อไป มีแต่จมไปเรื่อย ๆ แล้วจึงจะจมต่อไปอีกตลอดก็ตลอดกาลปี หากกำหนดกฎเกณฑ์จุดหมายปลายทางไม่ได้ ถ้ายังจะยอมเชื่อมั่นอยู่เรื่อยไปเช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่ธรรมท่านประกาศแสดงบอกโทษของมันอยู่ตลอดเวลา

เราอย่าเข้าใจว่าจิตนี้จะจมเองจะสุกเองถึงนิพพานเอง โดยปราศจากการสั่งสมคุณงามความดีอันเป็นปุ๋ย เป็นโอชารสหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีกำลังแก่กล้าสามารถขึ้นไป จะไม่มีทางเป็นไปได้เลย ผู้ที่จะหลุดพ้นไปได้ต้องอาศัยการสั่งสมคุณงามความดีโดยลำดับลำดับ ในชาตินี้ไปไม่ได้กำลังยังอ่อน ชาติต่อไปก็ส่งเสริมอีก วันนี้อำลังยังอ่อนไม่สามารถจะก้าวไปได้ วันต่อไปก็เสริมขึ้นโดยลำดับลำดับ

เช่นเพียงคำว่าสมาธิธรรมเท่านั้น ที่ควรจะได้เห็นกันสด ๆ ร้อน ๆ ภายในใจของผู้ปฏิบัติในขั้นเริ่มแรก เราก็ได้ยินแต่ชื่อ ไม่สามารถจะสัมผัสสัมพันธ์สมาธิธรรม

หรือสมถธรรมนั้นได้เลย แต่เมื่อเราอุตสาหะพยายามปรับปรุงใจของเราด้วยวิธีปฏิบัติจิตตภาวนาตามหลักธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้ ไม่หยุดไม่ถอย ย่อมจะปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับลำดับ ตั้งแต่เล็กหรือตั้งแต่บัดนี้จนกระทั่งปรากฏอย่างชัดเจนขึ้นภายในใจ นี่ก็แสดงว่าจิตของเรามีกำลังขึ้นมาพอจะสามารถสัมผัสสัมพันธ์สมถธรรมได้ ก็สัมผัสสัมพันธ์ได้

ในวันนี้ในเดือนนี้ในปีนี้เป็นอย่างนี้ แต่ในปีต่อไปเดือนต่อไปด้วยความไม่ลดละความพากเพียรของเรา ก็ย่อมจะคืบหน้าไปได้โดยลำดับ กิเลสก็คือกิเลสจะเพิ่มพูนมาจากไหนถ้าเราไม่สร้างไม่สั่งสมมัน เวลานี้เรามาสั่งสมอรรถสั่งสมธรรม ความคิดความปรุงตลอดถึงการได้เห็นได้ยินได้ฟัง สัมผัสสัมพันธ์สิ่งใด ขอให้หมั่นเข้ามาเป็นธรรมเพื่อเป็นปุ๋ยเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ ใจย่อมจะมีความสงบขึ้นมาได้โดยไม่ต้องสงสัย นี่คือทางเดินของจอมปราชญ์และนักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านเดินอย่างนี้ ทุกข์ยากลำบาก อย่าให้กิเลสเข้ามาแทรกในวงงาน ให้เกิดความท้อถอยอ่อนแอ หรือเกิดความท้อแท้เหลวไหลไปเสียต่าง ๆ นานา นั่นเป็นกลอุบายของกิเลสคอยที่จะแทรกธรรม แล้วจุดลากเราออกจากแนวทางอยู่ทุกระยะ ให้พึงทำการต่อสู้เสมอ

ทุกข์ ๆ เอะ เพราะกิเลสพาให้ทุกข์ ไม่ใช่ธรรมพาให้ทุกข์ การประกอบความเพียรเพื่อต่อสู้กับกิเลส ได้รับความทุกข์หนักเบาอย่างน้อยต้องยอมเสียสละ เพราะทุกข์นี้ทุกข์เพราะกิเลส ทุกข์เพราะการต่อสู้กับกิเลส ทุกข์เพราะจุดลากตนออกจากกิเลส ไม่ใช่ธรรมท่านมาทรมานให้ได้รับความทุกข์ความลำบาก แต่เป็นเรื่องของอธรรมของฝ่ายต่ำทั้งมวลซึ่งเป็นข้าศึกของธรรม ที่จุดลากเราไว้ให้ได้รับความลำบากในการประกอบความพากเพียรทุกระยะไป

ขณะจิตที่จะทำความพากเพียร จะมีขณะหนึ่งแทรกขึ้นมาคิดขวางทางเดิน กิดขวางการบำเพ็ญให้เกิดความท้อถอยอ่อนแอ ให้คิดไปในแง่ต่าง ๆ อันจะเป็นการปลีกจากสายทางแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าเพื่อความสงบร่มเย็น มันจะแทรกขึ้นมา ๆ ทุกระยะ ๆ ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะทราบความคิดความปรุง ทราบเรื่องอุปสรรคที่คอยทำการกิดขวางการดำเนินธรรมของตน ผู้ไม่เคยปฏิบัติจะไม่ทราบเลย จะถือกันว่าเป็นเราเป็นของเรา แล้วก็เคลิบเคลิ้มหลงไหลไปตามมันโดยไม่มีวันอัมพ

นี้ได้เคยพูดให้ฟังเสมอนักปฏิบัติ เพื่อให้ทราบการแก็กิเลสนี้ยากมาก สุดสติปัญญาสุดชีวิตจิตใจ งานใดก็ตามไม่ได้หนักได้แน่น ไม่ต้องได้ใช้ความพินิจพิจารณาอย่างละเอียดลออมากยิ่งกว่างานต่อสู้กับกิเลส งานแก้งานถอดถอนกิเลส งานปราบปรามกิเลส อันนี้ยากจริง ๆ เพราะธรรมชาตินี้มันเหนียวเราอยู่ตลอดเวลา เรายังไม่มีเวลาไหนที่จะเหนียวมันได้ ถ้าจะเหนียวมันได้ก็เป็นเย็บ ๆ ในครั้งแรกต้องเป็นอย่างนั้น

คืออุบายวิธีสติปัญญาของเราที่คิดค้นขึ้นมาแก้ตัวเองแก้สิ่งขัดข้อง สิ่งขัดข้องนั้นคือกิเลส เราพยายามค้นคิดหาอุบายขึ้นมาแก้ได้ เป็นระยะเป็นพักเป็นตอนเป็นแขนง ๆ นี้เรียกว่าเราชนะได้เป็นระยะ ๆ ต่อไปก็ค่อยกว้างขวางขึ้นมาภายในใจ

อย่างไรก็ตามความเพียรพยายามให้เป็นพื้นของใจอยู่เสมอ ทุกข์ที่เคยทุกข์มาแล้ว ไม่เห็นนำประโยชน์อะไรมาสู่เรา ทุกข์โดยลำพังของธาตุขันธ์ ทุกข์โดยที่กิเลสผลิตความคิดความปรุงขึ้นมาให้เกิดทุกข์ สิ่งเหล่านี้มีแต่ก่อความเสียหายให้แก่เรา แต่ทุกข์เพราะการต่อสู้นี้เป็นผลทางดีทั้งนั้น เป็นผลบวกไม่ใช่ผลลบ จงพากันตั้งอกตั้งใจพยายามประพฤติปฏิบัติ

หลักสัจธรรมก็คือเอากายเป็นที่ตั้ง ชาตปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ ได้แก่ร่างกายนี้ตั้งขึ้นมา แปรปรวน แสดงทุกข์ขึ้นมาแล้วก็ตาย มีเท่านั้น สำหรับธาตุขันธ์นี้ไม่ได้หวังเงินหมื่นเงินแสนเงินล้าน เพชรนิลจินดา ความวิเศษวิโส จากสิ่งใดจากผู้ใดทั้งสิ้น มันเดินตามสภาพของมันอย่างนี้มาตั้งเดิม ใ้อสิ่งที่ว่าอันนั้นวิเศษอันนี้วิโส อันนั้นดีอันนี้ดี เป็นเรื่องของกิเลสหลอกหัวใจให้ตั้งรกรากระวนระวายเท่านั้นเอง นี้คือสัจธรรมอันเป็นไปในกายของเรา

ดูตรงนี้ดูร่างกาย มันมีป่าช้าประจำตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ฟังเสียงสรรเสริญเยินยอ ไม่ฟังเสียงสมบัติเงินทองข้าวของใด ๆ ทั้งสิ้น มันก้าวไปตามหลักกรรมชาติของมัน ถ้าใจไม่มีสติไม่มีปัญญา ก็จะหลงเพลินไปโดยไม่ได้มองดูจุดแห่งความจริงดังที่กล่าวมานี้ แต่จะมองไปด้วยความเหลวไหลเหลวแหลก ตามอำนาจของกิเลสหลอกดวงไปเรื่อย ๆ ผลสุดท้ายก็ตายเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร ทุกข์ อริยสัจจ์ ท่านบอกว่า ชาตปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ เป็นสำคัญ

สมุทัยท่านก็กล่าวไว้แล้วว่า นนฺทิวราคะหคตา ตตฺร ตตฺราภินนฺทินิ เสยฺยถิํ ใ้อะไร ตัณหาทั้งสามได้แก่ความเลื่อมใส ความกระวนกระวาย ความไม่มีวันอิมพอ ความหิวโหย ๓ ประเภทนี้คืออะไร กามตัณหา ความใคร่ในสิ่งที่ตนชอบทั้งหลาย สัตว์โลกแต่ละราย ๆ ชอบกันทั้งนั้นไม่มีวันอิมพอ หิวโหยตลอดวันตาย ภวตัณหา อยากเกิดในภพนั้นภพนี้ อยากให้สมมักสมหมาย ก็หิวโหยอยู่ตลอดเวลาแต่ไม่สมหมาย มันอยากเฉย ๆ ก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย เช่นเดียวกับคนหิวข้าวนั้นแหละ ความหิวข้าวมีความสุขเมื่อไร หิวเท่าไรก็ยิ่งทุกข์มาก

นี้ความอยากความทะเยอทะยาน ความหิวโหยของตัณหาเหล่านี้ก็เป็นลักษณะนั้น มีความอยากความทะเยอทะยานมากเท่าไร ก็ยิ่งก่อไฟนก่อไฟเข้าเผาจิตใจ วิวาทตัณหา อยากในสิ่งไม่มี แน่ อะไรไม่มี เกิดแล้วไม่ให้อายุมีหรือ แต่ไม่อยากจะตาย นั้น เกิดแล้วไม่แก่มิหรือ แต่ไม่อยากจะแก่ นั้น คืออยากอยู่คงเส้นคงวาอย่างนี้ตลอดไป ได้มา

แล้วอยากให้อยู่ตั้งกับตั้งกลับ ไม่ให้เสื่อมไม่ให้แปรปรวนไป ไม่ให้มีอะไรสูญไปเสียไป เป็นไปได้หรือ

สิ่งเหล่านี้เป็นลม ๆ แล้ง ๆ ชัดจากหลักความจริงที่เกิดแล้วต้องดับ ได้มาแล้ว ต้องเสียไป นี่คือหลักกรรม อันนั้นเป็นเรื่องของกิเลส เป็นสิ่งที่ลบล้างธรรม ฝืนกันอยู่ เช่นนั้น เพราะความฝืนธรรมนั้นแลสัตว์โลกทั้งหลายจึงได้รับความลำบากลำบาก ทนทุกข์ทรมานเรื่อยมาจนปานนี้ แต่ก็ไม่ยอมเห็นโทษ

เราเป็นผู้มาศึกษาทั้งโทษทั้งคุณ ให้เห็นทั้งโทษทั้งคุณตามหลักความจริงของ พระพุทธเจ้า ก็ไม่ป็นเกลียดกับธรรม ใจก็ก้าวเข้าสู่ธรรมคือความสงบร่มเย็น ไม่กระวน กระวายไม่ทะเยอทะยาน ไม่หิวโหยไปตามอำนาจของกิเลสก็สบาย เพียงเท่านี้ก็เริ่ม สบายแล้ว นี่ท่านเรียกว่าตัดหา คือ สมุทัย อริยสัจจ์ มันมีอยู่ในใจดวงใดเป็นต้อง แสดงอยู่ตามหลักธรรมชาติแห่งความจริงของมัน ถ้าแก้ไม่ได้ถอนไม่ได้จะเป็นไปเช่น นั้น ไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใด มันขึ้นอยู่กับตัวของมันเอง มีธรรมเท่านั้นที่จะเข้าไปปราบปราม ชะล้างได้

นิโรธ อริยสัจจ์ นั่นคือความดับทุกข์ทางใจด้วยอำนาจของมรรคสังข์ มี มัชฌิมาปฏิปทา เริ่มตั้งแต่ สมมาทิฏฐิ สมมาสังกุปโป จนกระทั่ง สมมาสมาธิ นี้ เครื่องปราบทุกข์เครื่องปราบกิเลส ตัวเป็นสาเหตุตัวก่อเหตุหรือโรงงานก่อทุกข์ ปราบ ด้วยมัชฌิมาปฏิปทานี้ เมื่อมัชฌิมาปฏิปทามีกำลังกล้า มีกำลังมากเพียงไร กิเลสจะมี กำลังน้อยและตายไปโดยลำดับ สลายตัวไปโดยลำดับ คำว่านิโรธคือความดับทุกข์จะดับ ไปตามจังหวะที่สมุทัยดับไปเป็นวรรค ๆ ตอน ๆ สมุทัยคือกิเลสประเภทต่าง ๆ ตัว ผลิตทุกข์ขึ้นมาดับไปอย่างสนิท เพราะอำนาจของมรรคมีกำลังเต็มที่ นิโรธก็แสดงความ ดับทุกข์ได้สนิท

ในสังขธรรมทั้งสี่นี้อย่าไปคิดว่ามีอยู่ตามดินฟ้าอากาศ อย่าไปคิดว่ามีอยู่ตาม สถานที่นั้นสถานที่นี้ โลกนั้นโลกนี้ เพราะสังขธรรมทั้งสี่นี้ เฉพาะอย่างยิ่งมีอยู่ที่ใจ เอ้า เรียกว่ากายกับใจรวมกันชาติปี ทุกขา เป็นเรื่องของกายซึ่งเป็นแขนงสืบเนื่องมาหรือ ว่าเป็นวิบากของสมุทัยสร้างขึ้นมา สมุทัยก็คือต้นหาความหิวโหยความเสือกคลานทั้ง สามประเภทนั้นแหละ มันสร้างวิบากนี้ขึ้นมา นี่คือฝ่ายผูกมัด ทุกขสังข์ สมุทัยสังข์ มีอยู่ที่ กายที่ใจของเรา

มรรคสังข์ ได้แก่เครื่องปราบปรามตัวข้าศึกที่กล่าวมาทั้งสองนี้ ได้แก่ ทุกขสังข์ สมุทัยสังข์ ให้ดับสนิทปรากฏเป็นนิโรธขึ้นมา ก็อยู่ที่กายที่ใจของเรา รวมแล้วอยู่ที่ใจ เป็นสำคัญ นี่ละแดนพ้นทุกข์ เมื่อกิเลสดับสนิทหลงไปแล้วไม่ต้องถามหาที่ไหน จะ ปรากฏขึ้นที่ใจดวงที่เคยถูกจำจองนั้นแล เพราะสิ่งจำจองได้ถูกปราบให้เรียบราบไป

แล้ว ความเป็นอิสระของจิตเต็มที่เต็มภูมิโดยไม่ได้คาดได้ฝัน จะปรากฏขึ้นอย่างเต็มตัว ภายในใจของผู้ปฏิบัตินั้น

แดนสถิตแดนที่อยู่หรือแดนแห่งความหลุดพ้นจึงมีอยู่ที่จิต ไม่ใช่มีอยู่ที่กาลนั้น สถานที่นี้ ไม่อยู่กับเวลา เวลา บ้านนั้นเมืองนี้ ภูผานั้นภพนี้ โลกนั้นโลกนี้ แต่อยู่ที่จิต สำหรับผู้ปฏิบัติให้ตั้งเข็มทิศจ่อเข้าไปตรงนี้ พระพุทธเจ้าปรินิพพานนานเพียงไรก็ตาม จะไม่เป็นปัญหาอันใดเลย เพราะธรรมนี้เป็นปัจจุบันธรรม ความนิพพานของพระพุทธเจ้าก็เป็นปัจจุบันธรรม ปัจจุบันจิตของท่าน เมื่อได้ปรากฏปัจจุบันจิต ปัจจุบันธรรมอันบริสุทธิ์เต็มส่วนแล้ว จะกระจายไปถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายเองโดยไม่ต้องสงสัย

ไม่เคยรู้จักตามขอให้รู้ชั้นเถอะ ธรรมชาตินี้เป็นเครื่องยืนยันในบรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายอย่างเต็มที่ประจักษ์ใจไม่สงสัย เท่าที่คาดโน้นคานั้นนั้นก็เพราะเราไม่รู้ไม่เห็น ไม่มีอะไรเป็นสักขีพยานก็ต้องคาด ๆ คาดไปถึงขนาดให้กิเลสย้ายเอาว่า โอ๊ย ศาสนาล่วงไปนานแล้ว พระพุทธเจ้าปรินิพพานนานแล้ว หมดเขตหมดสมัยหมดมรรคผลนิพพานแล้ว ทำยังงี้ก็ไม่ได้ ใครจะบำเพ็ญความดีความดีเต็มความสามารถขนาด ไหน ถูกต้องแม่นยำตามหลักธรรมขนาด ไหน ก็ไม่มีทางที่จะสำเร็จมรรคผลนิพพาน นี้คือเพลงกล่อมของกิเลสกล่อมเช่นนั้น

ก็กิเลสมันไม่เคยเห็นมรรคผลนิพพาน เกิดมาเต็มอยู่ในหัวใจของสัตว์นับแต่โคตรแต่แข้งของมันลงมา มันจะเอามรรคผลนิพพานมาอวดสัตว์โลกอย่างไร เพราะคำว่ามรรคผลนิพพานก็คือแดนสุขวิสัยของมันแล้ว มันเอื้อมไม่ถึง จิตดวงใดถ้าได้เข้าสู่แดนนิพพานแล้ว กิเลสประเภทต่าง ๆ เรียกว่ากิเลสมารสุดเอื้อมหมดหวัง หมดอาลัยตายอยากแล้ว มันจะอุตรีไปสอนจิตดวงใดโลกใดสัตว์ตัวใดให้ไปสู่สวรรค์นิพพานเล่า นอกจากมันจะกว้านเข้ามาเพื่อผลรายได้ของมันโดยอุบายต่าง ๆ เท่านั้น เช่น บาบไม่มีบุญไม่มี นรกไม่มี สวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี นี่เป็นอุบายที่จะให้เกิดผลรายได้แก่มันโดยถ่ายเดียวเท่านั้น

คนเราเมื่อเชื่อตามมันว่าบาบไม่มีแล้วก็จะทำแต่ความชั่วช้าลามก โดยไม่สะทกสะท้านว่าบาบจะให้ผลอย่างไร เป็นความทุกข์ความทรมานตกรกหมกใหม่ที่ไหน จะหมดความสนใจเสียทั้งหมด นรกไม่มีสวรรค์ไม่มี แล้วใครจะอยากไปสวรรค์ เมื่อไม่มีแล้วอยากไปหาอะไร เพราะเชื่อความที่ไม่มีแล้วอยากไปหาอะไร เนะ พรหมโลกนิพพานก็เหมือนกัน บุญไม่มีสร้างหาอะไร เนะ

การที่ไม่อยากไปในสถานที่หรือในธรรมชาติที่ควรอยากทำอยากไป เป็นเรื่องของกิเลสกวาดต้อนให้เข้าสู่ในวงอำนาจจักรวัฏจิตของมันทั้งนั้น กิเลสมีอำนาจที่ไหน พอจะไปสร้าง พอจะไปปลบล้างว่าธรรมชาติเหล่านี้ไม่มีได้ นอกจากมันสร้างความทุกข์

ใส่หัวใจสัตว์โลกเท่านั้น มันไม่เคยสร้างสวรรค์นิพพานพรหมโลกอะไร ไม่เคยสร้างบุญสร้างกุศลให้สัตว์เลย มีแต่สร้างความทุกข์ความทรมาน อันเป็นเรื่องของบาปกรรมที่ออกจากอุบายของมันทั้งนั้น เราสมควรแล้วหรือที่จะเชื่อตามสิ่งเหล่านี้ นี่แหละอุบายของกิเลสที่ทำให้สัตว์ให้ไขว่คว้า สุดท้ายก็คว้าน้ำเหลว

เพราะฉะนั้นหลักความจริงแล้วจึงไม่มีคำว่า พระพุทธเจ้านิพพานไปนานแสนนาน เป็นการตัดขาดจากมรรคผลนิพพาน ที่ทรงแสดงไว้แล้วโดยถูกต้องตามหลักสวากขาตธรรม การนิพพานเป็นเรื่องของพระองค์เท่านั้น และการนิพพานไปก็ไม่ใช่เป็นการขาดทุนสูญุดอก สำหรับพระพุทธเจ้าเป็นการเปลี่ยนสภาพในทางธาตุทางชั้นธัมมเป็นสมมุติเข้าสู่ตามสมมุติเดิมของตน โดยหมดความเชื่อใตตายอยาก ไม่ยึดมั่นถือมั่น โดยจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วเท่านั้น จิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วอะไรไปเป็นข้าศึกไปทำลายให้พินาศฉิบหายได้ แม้แต่กิเลสก็ไม่สามารรถ ไม่มีอำนาจวาสนาที่จะไปทำลายจิตที่บริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าให้สูญให้อันตรธานไปได้ แล้วนิพพานจะสูญไปไหน จิตผู้บริสุทธิ์จะสูญไปได้อย่างไร เพราะธรรมชาตินั้นนอกเหนือไปจากสมมุติทั้งหมดแล้ว จึงไม่มีอะไรที่จะเข้าไปทำลายจิตที่บริสุทธิ์แล้วให้สูญไปได้ ให้ฉิบหายไปได้

ขอให้รู้เข้าเถอะ จิตดวงนี้ไม่ต้องไปถามใคร แม้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้าก็ตามเถอะ พุดแล้วก็สาธู จะไม่ทูลถามพระพุทธเจ้าให้พระองค์ทรงลำบากหรือหัวเราะเลย พระองค์จะทรงยิ้มเหตุให้ปรากฏว่า ไอนี้มันบ้าแล้วหรือ สนุกปฏิญโก เราตถาคตได้มอบไว้แล้ว พร้อมทั้งการปฏิบัติอันเป็นเครื่องดำเนินที่จะให้เกิดผลเป็น สนุกปฏิญโก ขึ้นมา มันกวาดไปให้กิเลสเคี้ยวกลืนไปไหนหมด ถึงไม่ได้นำมาปฏิบัติพอที่จะรู้เรื่องรู้ราวอันนี้แล้วมาถามเรา นั่นแหละหลักความจริงเป็นเช่นนั้น

สิ่งเหล่านี้ไม่มีใครมีอำนาจ บาบ บุญ นรก สวรรค์ นิพพาน ไม่มีผู้ใดไม่มีอันใดที่จะสามารถลบล้างได้ เพราะเป็นหลักธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิม มีมาดั้งเดิม กิเลสจะมีอำนาจขนาดไหนก็ทำลายไม่ได้ แต่อุบายที่จะลบล้างจิตใจสัตว์ให้เชื่อหรือไม่เชื่อนั้นมันทำได้แหลมคมมาก ถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องสอดแทรกกันเข้าไปแล้ว ยังไงก็ต้องล้มตุมหมัดเดียวเท่านั้นหาย ถูกกิเลสต่อย ถ้ามีธรรมเป็นเครื่องป้องกันตัวแล้ว กิเลสออกช่องไหนธรรมออกช่องนั้น สวนหมัดกันทันที ๆ จนกระทั่งถึงกิเลสหมอบราบแล้ว ไม่มีใครที่จะมาคัดค้านต้านทาน ไม่มีใครที่จะมาหลอกลวงว่าธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไม่มี เพราะรู้เห็นอยู่ประจักษ์ใจเต็มหัวใจอยู่แล้วสงสัยไปไหน จะหวังอะไรมาช่วยส่งเสริมให้รู้ยิ่งกว่านี้ ที่เป็นจริงเต็มหัวใจอยู่แล้วนี้

นี่ละธรรมของพระพุทธเจ้าที่ว่าธรรมอัศจรรย์ กระจ่างอย่างนั้นแหละ ขอให้ปรับใจของเราเข้าสู่แดนธรรมประเภทต่าง ๆ เถอะ อย่าเสียดายความตาย เกิดมาแล้วมีป่า

ข้าเต็มตัว ให้เสียดายอรรถเสียดายธรรมด้วยการปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจังนี่ จะเป็นความเสียดายที่มีสาระที่มีคุณค่า ส่งเสริมตัวของเราให้ดีขึ้นไปโดยลำดับ จนกระทั่งหลุดพ้นจากทุกข์ไปได้ เพราะความเสียดายนี้เป็นต้นทุนหรือเป็นเครื่องหนุน ความเสียดายป่าช้าเสียดายความตายคือเสียดายกิเลส นั่นแหละ เอลงไป พิจารณาให้จริงให้จ้องอย่า หละ ๆ หละ ๆ

ธรรมพระพุทธเจ้าไม่มีทไต่บาทไต่สอนสัตว์โลกให้หละหละ หละหละ หละหละ เป็นเรื่องของกิเลสหลอกหลวง เป็นเรื่องของกิเลสหลุดลากไปให้หละหละ แต่ตัวของมันเองไม่ได้หละหละ มันทำสัตว์ให้หละหละได้ ทำสัตว์ให้โง่ได้ แต่ตัวมันเองฉลาด ไม่มีอะไรจะลบล้างมันได้นอกจากธรรม เพราะฉะนั้นจึงผลิธรรมขึ้น ตั้งแต่ขั้นสมาธิ เอาให้สงบชิว ธรรมท่านสอนไว้แท้ ๆ ใจนั้นแหละเป็นผู้ที่จะรับความสงบ เป็นผู้จะสัมผัสสัมพันธ์ความสงบ ขอให้ปรับใจให้ดี สติเป็นของสำคัญที่จะตีตะล่อมจิต ซึ่งถูกกิเลสหลุดลากไป ๆ ให้เข้ามาช่องอรรถช่องธรรม ที่จะปรากฏช่องทางแห่งความสงบขึ้นภายในตน ให้เข้มงวดกวัดขันให้ได้รับความสงบจนได้

ในขณะที่ฝึกหัดอบรมภาวนา อย่าไปคิดถึงเรื่องอันใดสิ่งใดในโลกนี้ว่าจะมาช่วยส่งเสริมว่าจะมาช่วยแก้ไขตัดแปลงหรือปราบปรามกิเลสให้ จะมาช่วยให้ได้มรรคผลนิพพาน..ไม่มี ธรรมชาติแต่ละอย่าง ๆ เต็มโลกเต็มสงสาร เป็นธรรมชาติของเขาเองอยู่ อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมา ไม่เคยมากดขี่บังคับ ไม่เคยมาส่งเสริมเราให้มรรคผลนิพพาน ฉิบหายและเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้เลย นอกจากกิเลสภายในหัวใจดวงเดียวเท่านั้น ให้ตั้งลงจุดนี้แล้วทำความพากเพียร โดยความมีสติกับงานของตอนที่ทำนั้น ประหนึ่งว่าโลกสงสารนี้ไม่มีในขณะนั้น มีเฉพาะงานที่ทำกับความรู้อันที่สืบต่อกันอยู่เท่านั้น

นี่ละทางขึ้นไปเพื่อความสงบเย็น และจากนั้นเมื่อถึงกาลเวลาที่ควรจะพิจารณาทางด้านปัญญา เอา ให้ค้นให้คิดให้ตั้งปัญหาถามตนเอง หาเรื่องใส่ตัวเองเพื่ออรรถเพื่อธรรมไม่เป็นไร นี่ละจะเป็นปัญญาที่แตกแขนงไปโดยลำดับ ต้องหาเรื่อง ตั้งแต่กิเลสมันยังหาเรื่องให้เราวันยังค่ำคืนยังรุ่งทั้งเก่าทั้งใหม่ เลอะเทอะขนาดไหนก็ยั้งเอามาอุ่นกินกันอยู่นั้น มันจะเพือตายแล้วท้องถ้าเป็นกิเลสพาให้ท้องเสีย เพราะคิดแล้วคิดเล่าในอารมณ์ของเก่า มีอะไร

มีแต่รูปแต่เสียงแต่กลิ่นแต่รส เครื่องสัมผัสที่เคยสัมผัสสัมพันธ์มาเท่านั้น ที่มาครุ่นคิดกวนใจ ขยายย้ายตีแหลกภายในจิตใจในอิริยาบถต่าง ๆ ตลอดเวลา มีอะไร ก็มีแต่สิ่งเหล่านี้เท่านั้น มันเก่าขนาดไหน เคยคิดเคยปรุงมาแล้ว สิ่งดีใจ เสียใจ รักใคร่ ชอบใจ หรือเกลียดชังประการต่าง ๆ มันเคยคิดเคยปรุงมาแล้ว เคยเผาหัวใจมานานแล้ว ทำไมไม่รู้สึกรู้ว่านี่เป็นของเก่า นี่เป็นของใหม่ นี่เคยเป็นพิษเป็นภัยมาแล้ว ทำไมจึง

ต้องติดต้องเพลนกับมันตลอดเวลา ดูที่หัวใจมันมีแต่สิ่งเหล่านี้ทั้งนั้นเผาอยู่ในหัวใจ จึงไม่มีอรรถมีธรรมเข้าไปแทรกภายในจิตใจ พอให้เกิดความสงบร่มเย็นได้เลย ถ้าไม่เอาจริงเอาจิ้ง

เพราะฉะนั้นจึงตั้งปัญหาถามตัวเอง สัญญาอารมณ์มันไปกับเรื่องอะไร ถ้ามช เรื่องอารมณ์เหล่านี้เคยคิดแล้วยัง ได้ผลอะไร จะเป็นเรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องสัตว์เรื่องบุคคล เรื่องราวอะไรก็ตามเหล่านี้เคยคิดแล้วยัง แล้วเคยเผาตัวเองมาเท่าไรทำไมไม่เห็นโทษ นั่นละตั้งปัญหาขึ้นถามตัวเอง นี้เรียกว่าปัญหา ให้คิดเรื่องอรรถเรื่องธรรมช เรื่องอรรถเรื่องธรรมเราไม่เคยได้คิด คิดก็ยังไม่ถึงไหน ถูกกิเลสมาปิดมือออก ๆ ตีข้อมือออก จนเวลานี้ข้อมือจะไม่มีเหลือแล้วถูกกิเลสตีเอา ๆ ทำไมไม่เห็นโทษของมัน นี้ละปัญหา ตั้งปัญหาถาม

อ้าว คั้นเข้าไปในร่างกายส่วนต่าง ๆ ตามหลักความจริงเป็นอย่างไร ก็เคยแนะนำสั่งสอนมาเต็มกำลังความสามารถ จนจะไม่มีอะไรเหลืออยู่แล้วในพุงนี้ อุบายต่าง ๆ ที่สอนให้คั้นคิดลงไป ปัญญาอย่าคอยให้เกิดเองไม่เกิด ถ้าไม่ใช่ผู้ใดกัน ตั้งปัญหาถามตัวเอง คิดค้นด้วยตัวเองให้เกิดในเบื้องต้นเสียก่อน พอคิดขึ้นมาเข้าใจตรงไหนแล้วมันจะสะดุดใจ ๆ เข้าใจ สะดุดใจไปเรื่อย ๆ ต่อจากนั้นปัญญาก็จะคอยก้าวเดินที่นี้ เมื่อเห็นผลแล้วไอ้เรื่องความขยันหมั่นเพียร ความพอกพอกใจที่ท่านเรียกว่า ฉันทะ วิริยะ จิตตะ นี้จะหมุนเข้าสู่ปัญญาทั้งนั้นแหละ วิมังสา นี้เพื่อใครครวญหาเหตุหาผล

แก้กิเลสแก้ด้วยปัญญานะ สมาธิเป็นแต่เพียงว่าตีตะล่อมให้กิเลสรวมตัวเข้ามา แก้ไขได้ง่าย ตรงไหนที่มันปักเสียบเอาไว้ ปัญญากระจายออกไปเที่ยวลอดเที่ยวลอน ออกมาโดยลำดับลำดับา จนกระทั่งหมดเข้ามาโดยลำดับลำดับา นี้ท่านเรียกว่าปัญญา ปัญญาที่แรกได้ยินได้ฟังจากครูบาอาจารย์ เป็นอุบายแต่ละแง่มุมแล้ว ก็ให้นำไปเป็นจินตามยปัญญา พินิจพิจารณาคิดค้นถกเถียงตัวเองในเรื่องปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกิเลสสร้างขึ้นมาภายในหัวใจ แก้กิเลสแก้ปัญหามันที่สร้างขึ้นมานั้นแหละ มันสร้างขึ้นที่หัวใจ แก้กันที่หัวใจนี้ด้วยปัญญา ต่อไปปัญญาก็ก้าวได้ กิเลสค่อยหลุดลอยไป ๆ ปัญญาออกทำงานได้อย่างสง่าผ่าเผย

จากนั้นแล้วเอาละที่นี้ ความหวังต่อแดนนิพพานนี้จะขึ้นเต็มหัวใจ และความหวังที่จะหลุดพ้นทุกข์นั้นมันทุกระยะจิต ที่ควรจะได้จะถึงเป็นลำดับลำดับาไป ไอ้เรื่องความพอกเพียรไม่ต้องพูดที่นี้ นี่ถึงวาระที่จะคว้าวัจจกรวิภูจิตให้จมลงจากใจไปแล้ว วิวัจจกรวิภูจิตจะขึ้นด้วยอำนาจของสติปัญญาขึ้นสร้างตัวเองขึ้นภายในจิตใจ พยายามพิจารณา เอา ตั้งให้ตีจิต เมื่อปัญญาขั้นนี้ได้เกิดขึ้นแล้วหมุนตัว ๆ ทั้งวันทั้งคืน สิ่งไม่เคยรู้ก็รู้ ไม่เคยเห็นก็เห็น ไม่เคยเป็นก็เป็นขึ้นมา อุบายใดที่จะเป็นไปเพื่อปราบกิเลส

แล้ว จะปรากฏรับกันขึ้นมากับกิเลส ปรากฏรับกันขึ้นมาเรื่อย ๆ ที่นี้เรื่องคำที่ว่าความอ่อนแอความท้อแท้ ความว่าตนบุญน้อยวาสนาน้อยอาภัพวาสนา หายหน้าไปหมด ความซี้เกียจซี้คร้านหายหน้าไปหมด นี่เป็นเหตุให้เราได้รับรู้ชัด ๆ ว่าสิ่งเหล่านี้คือกิเลสทั้งนั้น นั้น มีแต่ความบึกบึน มีแต่ความมุ่งมั่นต่อแดนพื้นทุกซ์ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา กลมกลืนเป็นเกลียวเดียวกันไปเลย หมุนตัว ๆ เป็นอันเดียวเลย

จะพูดว่าความเพียรเป็นยังไง ศรัทธาเป็นยังไง พูดได้ในจิตดวงเดียวที่พุ่ง ๆ ตัวสู่แดนพื้นทุกซ์อยู่นั้นแหละ ที่นี้ไม่เคยรู้ก็รู้ ไม่เคยเห็นก็เห็น ธรรมอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏก็ปรากฏขึ้นมาเป็นพักเป็นตอนเรื่อย ๆ อุบายต่าง ๆ ไม่ได้เฝ้าอยู่ตลอดเวลาคนเรา เมื่อถึงกาลฉลาดแล้วหากติดตัวเองผิง ๆ ไปเลยทีเดียว เราฟังอุบายจากครูบาอาจารย์แต่ละนิต ดีแขนงออกไปไม่ว่าที่ร้อยก็พันแขนง ที่นี้เป็นสมบัติของตัวแล้วกินไม่หมด แตกกระจายไปจนกระทั่งกิเลสแตกวางแตกร้างหมดจากจิตแล้ว นั้นละสติปัญญาขั้นนี้ถึงจะยุติโดยหลักธรรมชาติ ไม่ได้บังคับว่าต้องยุติหรือให้ยุติเสีย เมื่อหมดเหตุหมดปัจจัยแห่งสมมุติทั้งหลายแล้ว สติปัญญาซึ่งเป็นสมมุติ ศรัทธาความเพียรซึ่งเป็นสมมุติ ยุติลงด้วยกันหมด เหลือแต่ธรรมชาติของจิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น

นี่ละท่านว่าธรรมอัศจรรย์ จะว่าจิตอัศจรรย์ก็ได้ เมื่อจิตกับธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว จะปรากฏอยู่ในใจของผู้ปฏิบัติผู้รู้ผู้เห็น ผู้เป็นเจ้าของแต่ผู้เดียวด้วย สนุกทิวณฺโณ ในวาระสุดท้าย ฉะนั้นขอให้ทุกท่านตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้เห็นตามความจริง นี่ละธรรมะพระพุทธรเจ้าสด ๆ ร้อน ๆ อยู่อย่างที่กล่าวนี้ อย่าไปคาดไปหมายกาลเวลาล่าเวลาสถานที่นั้นที่นี้ให้สิ้นทำความคิดเปล่า ๆ ให้กิเลสเอาไปตมไปตุนหมดความคิดเหล่านี้เป็นอุบายของกิเลสให้มันตมมันตุนอยู่ตลอดเวลา เอลงในวงสังขาร สติปัญญาน ๔ อริยสัจ ๔ อยู่ที่ตรงไหน นั้นแหละแดนแห่งความพ้นทุกซ์อยู่ที่ตรงนั้น

แดนแห่งความพ้นทุกซ์อยู่ที่ตรงไหนเวลานี้ อยู่ที่จิต แยกออกมาก็อยู่ที่กายกับจิต เมื่อรวมลงไป ๆ ทางภาคปฏิบัติแล้วอยู่ที่จิตแห่งเดียว กิเลสก็อยู่ที่จิตดวงนี้แห่งเดียว มันแตกแขนงออกไปต่างหาก บริษัทบริวารของมันเยอะ เหมือนกับต้นไม้ต้นเดียวมีกิ่งก้านสาขามากมายกายกอง กิเลสก็มีวิชชาตัวเดียวเท่านั้น แตกกิ่งก้านสาขาออกไป เรียกว่ากิเลสพันห้าตำหนักร้อยแปด มันก็มาร้อยปอดคนนี่แหละ เมื่อเวลา สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เช่น มรรค ๘ รวมลงไปแล้วก็ลงใน สมุมาทิวณฺโณ สติกับปัญญาเท่านั้นเป็นเครื่องหมุนตัว เป็นเครื่องฟาดฟันหันแหลกกิเลส เมื่อกิเลสบรรลัยไปหมดไม่มีอะไรเหลือแล้ว สติปัญญาเป็นสมมุติด้วยกันก็ยุติไปตามสภาพของตัวเอง

ธรรมชาติที่อัศจรรย์นั้นไม่ต้องถามที่นี้ อยู่ไหนก็อัศจรรย์ ไม่ว่าจะยืนว่าเดินว่านั่งว่านอน จะเป็นหรือจะตายไม่ได้คำนึงคำนวณ ไม่ถามไม่คิดให้เสียเวลาล่าเวลาเลย นั้นจึงเป็น

ธรรมที่พอ อัศจรรย์ก็อัศจรรย์พอตัว ไม่ล้นพ้นไม่ขาดโผน เป็นธรรมเหนือโลกเหนือ
โลกสมมุติ เว้งว้าง เรียกว่าอวกาศของจิต อวกาศของธรรม อยู่ตรงนั้นแหละ
เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควร เอาแค่นี้แหละ รู้สึกเหนื่อย ๆ หน่อย